

Természetesen nem maradt el a dogmatikus pedagógia kritikája sem, mely Jugoszláviában, különösen a felszabadulást követő években erős gyökereket vert a pedagógiában. A válogatott munkák II. és III. kötetében található írások a szerző széles spektrumú pedagógiai érdeklődését érzékeltetik. A II. kötet főbb fejezetei: A munka, a politechnikai képzés és nevelés, Az úttörőkkel végzett tevékenység, a tanulók szabad tevékenysége, Az iskoláról, valamint az oktatás és nevelés rendszeréről, III. kötet: Az oktatás és a pedagógusok továbbképzése, Pedagógusok és pedagógiai irányzatok.

Amint a felsorolásból is kitűnik, N. Potkonjak kutatási módszere, alkotómunkája konkrét pedagógiai kérdéseken keresztül ível át a marxista pedagógia fundamentális problémáinak vizsgálatáig. Ezzel összefüggésben érdeklődésre tarthatnak számot a pedagógia történetéről írott tanulmányai, a klasszikusok és a kortárs polgári pedagógiai irányzatok bemutatása és elemzése: J. A. Komensky, H. Pestalozzi, V. I. Lenin, R. Owen, J. Bellers. A szerző válogatott munkáit az előbbi kiadványhoz hasonlóan életrajz, publikációs jegyzék, valamint négy idegen nyelvű tartalomjegyzék zárja.

Barics Ernő

KÖDÖBÖCZ JÓZSEF:

DEZSŐ LAJOS (1847–1904)

Sárospatak 1984. 283 o.

1984-ben töltötte be életének 70. esztendejét *Ködöböcz József*, a sárospataki nevelőképzés múltjának fáradhatatlan kutatója. Sokszínű, gazdag életút áll mögötte. Évtizedeken át tanára, később egyik vezetője volt a sárospataki középszintű, majd főiskolai jellegű tanítóképző intézetnek, s munkájában mindvégig a korszerű pedagógusképzés elveit igyekezett érvényesíteni. Különösen sokat tett a tanítójelöltek gyakorlati képzésének megújítása, modernizálása terén. Tanítása, iránymutatása ma ott van az ország különféle tájainak iskoláiban sok száz, sok ezer tanító tevékenységében, s munkájukon át – láthatatlan pályákon keresztül – beépült több tízezer iskolásgyerek életébe, műveltségébe, világnézetébe.

Ködöböcz József ily módon több mint négy évtizeden át a *jövőt* építette sokágú munkásságával, nagy szeretettel, odaadással, lelkiismeretességgel; de ugyanakkor ugyanilyen szeretettel, odaadással, lelkiismeretességgel kutatta a *múltat* is, elsősorban Sárospatak művelődéstörténeti múltját.

Vajon ellentétben áll-e a jövő munkálása és a múlt kutatása? Ködöböcz József példája a legpregnansabban mutatja: e két nézőpont, e kétirányú tevékenység nemhogy ellentétben lenne egymással, hanem éppen erősíti egymást, felfokozza egymás eredményeit.

A hagyományos szokást megfordítva az ünnepelt lepte meg hetvenedik születésnapján értékes ajándékkal tisztelőit, a magyar neveléstörténet iránt érdeklődők széles köri táboraát: megírva a *sárospataki tanítóképző egyik jelentős igazgatójának, Dezső Lajosnak életréjét*, sokoldalúan bemutatva és értékelve tevékenységét, szerepét és jelentőségét a helyi és az országos tanítóképzésben.

*

A szép kiállítású, számos képet és más illusztrációkat is tartalmazó kötet egyik fele Ködöböcz József tanulmányát tartalmazza. Címe: „*Dezső Lajos élete és pedagógiai munkássága*”.

Ma is igen imponáló, ahogy akkoriban, a dualizmus első nagy fellendülésének időszakában az állami tanügyigazgatás felelősei a pedagógusképzés szakembereit kiszemelték s útjukat egyengették. Dezső Lajos a sárospataki kollégiumban végzett tanulmányok után 1872 őszétől a szentesi gimnáziumban tanított, majd 1873 januárjától mint tanítóképezdei tanárjelölt állami ösztöndíjjal kilenc hónapot töltött Németországban, Svájcban és Franciaországban, ahol a népoktatásügyet és a jelentősebb tanítóképzők munkáját tanulmányozta. 1873 októbertől a lévai állami tanítóképző intézet mennyiségtan–természettan tanára. Másfél esztendő után, 1875 márciusában Trefort Ágoston miniszter a 27 esztendőes Dezső Lajost kinevezte a sárospataki állami tanítóképző intézet igazgatójává. (A sárospataki tanítóképző 1869 és 1929 között állami intézmény volt.)

Mintegy három évtizeden át, 1875-től 1904-ig, haláláig töltötte be Dezső Lajos felelősségteljes tisztségét. Kiváló igazgató volt – állapítja meg róla Kodöböcz József, s igen tanulságos az a gondos elemzés, amellyel megállapítását bizonyítja.

Milyen volt *akkor* egy pedagógusképző intézmény kiváló vezetője? „Erősen kialakult egyénisége, nagy kritikai elméje, szüntelen búvárkodó szelleme, emberismerete, s az emberekkel való bánni tudása alkalmassá tették az irányításra. Nagy tudásával, alapos képzettségével, külföldi útján szerzett gazdag tapasztalatával, igazgatói–tanári munkájának gondos elemzésével, mások javaslatainak meghallgatásával, olykor egyik testvérintézmény vezetője véleményének kikérésével a régi tradíciókhoz híven, bölcsen vezette” a rábízott intézményt.

Dezső Lajos számos kortársát, kollégáját, felettesét és beosztottját idézi meg – írásaikon keresztül – a szerző, s e hiteles dokumentumok nyomán mutatja be, hogy „*erélyes, szigorú, munkás, komoly és igazságos vezérként*” s „a magyar népoktatásügy apostolainak kiképzésével foglalkozók egyik legmunkásabb alakjaként” tisztelték közvetlen munkatársai, tanárai és ismerősei egyaránt. Rendkívül pedáns, fegyelmezett és határozott volt igazgatói munkájában.

S egy másik személyiségvonása: mindig őszinte és reális volt a felettes hatóságoknak küldött jelentések megfogalmazásában, „a problémákat nyíltan feltárta és szólt azok megoldásának lehetőségeiről, terveiről is”. Az apró diákcsinnyeket kedves humorral bírálta el, de a tanítóképző fegyelmi szabályzatába ütköző, a *tanítójelölthöz méltatlan magatartást* szigorúan elítélte és megbüntette. Szerzőnk Palágyi Lajost idézi, aki ezt írta: az igazgató magas követelményeket támasztott a diákokkal és a tanárokkal szemben egyaránt, de „sohasem kívánt többet, mint amennyit maga nyújtott, hogy cselekvő példájával hasson. Mindig előljárt a munkában, kötelességteljesítésben, puritán egyszerűségben, magán- és közéleti erkölcs tisztaságában.”

Nagy gondot fordított az *intézet tanárainak nevelésére* is. Az intézet irányításába az egész nevelőtestületet bevonta. Vallotta, hogy ő a tantestületben csupán „*primus inter pares*”, s ezért egyik tanártársnak tudta magát a többi tanár között. A nevelőtestülettel együtt akart nevelni, s nem a tanári kar nélkül, annak ellenére vagy ahelyett. Biztosította a tanárok önállóságát, nézeteiket tisztelte. Beosztottjainak a munkához minden segítséget megadott, de a jó munkát, a rendelkezések végrehajtását következetesen megkívánta s ellenőrizte. „En munkatársa kívánok lenni mindegyik kollégámnak – idézi őt a tanulmány szerzője –, magam is cselekszem, amit tőlük kívánok.”

Imponáló az a kép, amelyet Kodöböcz József felrajzol hőse egyéniségéről. Ezt a megnyerő képet az ilyenfajta részletek teszik még reálisabbá, szimpatikusabbá: „Ha igazgatói működésének elején fel is hangzott egy-egy új eljárás bevezetésekor egy-két nevelő szájából, hogy kötelességünk-e ez, vagy csak az igazgató szeszélye? , következetes nevelői munkájának hatására a tantestület lassan egygyé kovácsolódott, s az intézetébe kinevezett új tanárok is hamar beilleszkedtek, megtalálták helyüket a közösségben.” Beosztott munkatársai szerették, tisztelték. A tanítóképzés ügyében, a tanítóképzés továbbfejlesztésében lelkesedésével, tevékenységével, tekintélyével magával tudta ragadni tanártársait is.

Hasonló alapossgal elemzi Kodöböcz József az egykori igazgató tevékenységének más vonatkozásait is. Szívéhez igen közel állt a *neveléstörténet*, de főképpen a Sárospatakhoz oly sok szállal kapcsolódó *Comenius*. Más témájú neveléstörténeti munkái mellett számos tanulmányt írt róla, több művét (köztük a „Nagy Oktatástan”-t) magyarra fordította; s ma is alapmű a Comenius-szakirodalomban a „Comenius Ámos János Magyarországon” című, 1883-ban megjelent műve.

De a neveléstudomány számos más területét is gazdagította tanulmányaival, a helyi és országos lapokban, szakfolyóiratokban, főként a *népiskoláról*, annak *tanítárgyairól*, a különféle népiskolai *oktatásmódszertani kérdésekről*, egyéb oktatási-nevelési problémákról értekezett.

Egyik legfőbb, legszélesebb körben ható alkotása volt a Tiszán inneni református egyházkerület *népiskolái számára készített tanterve* 1894-ben, amelynek modern szelleme más népiskolai tantervekre is hatott. Több *olvasókönyvet* szerkesztett a népiskolák számára; társ szerzővel részt vett népiskolai *énektankönyvek* összeállításában is.

Komolyan foglalkoztatta a *tanítóképző intézeti tanterv*, annak anyaga és modernizálása, a pedagógiai tárgyak oktatása. Szerencsésen ránk maradtak az 1875–1902 közötti időből származó kézíratos tanítóképzős pedagógiai jegyzetei. Nyilván ezek anyagát adta elő tanítványainak. Ezek a következők: „Neveléstan. Emberisme” (1875), „Neveléstan” (1876), „Lélektan” (1887), „Tanodaisme” (1887), „Oktatástan” (1887), „Neveléstan” (1887), „Lélek- és oktatástan” (1901–1902).

Ködöböcz József tanulmánya hatalmas mennyiségű levéltári és könyvtári dokumentum szilárd bázisára épül, ezért meggyőző és hiteles. A világos gondolatmenetű, gördülékeny stílusú, modern pedagógiai-neveléstörténeti szellemet sugárzó írás remélhetőleg *ösztönző lesz* atekintetben, hogy más, Dezső Lajoshoz hasonló, másutt működött jelentős személyiségek életművét is feltárják, és olyan alapos elemzésnek vessék alá, mint azt sárospataki szerzőnk tette.

*

A kötet második részében *Dezső Lajos műveiből találhatunk* – a tudós igazgató sokirányú érdeklődését és sokszálú irodalmi tevékenységét jól reprezentáló – *összeállítást*.

Részletet olvashatunk itt a „Comenius Ámos János Magyarországon” című munkájából; azt az emlékbeszédet, amelyet 1893 decemberében a népoktatási törvény 25. évfordulóján mondott el; fejezetet az 1895-i Tiszán inneni református egyházkerületi népiskolai tantervből; „A képzőintézeti tantervjavaslat” című, 1897-ben készült tanulmányát; „A képezdei tanárok képzése” című, 1892-ben tartott előadását; 1897-i előterjesztését a háziipari oktatásról; végül „Tanítástan”-jegyzetének teljes szövegét, amelyet Szabó József II. éves képzős diák másolt le 1887-ben.

A gazdag tartalmú kötet – amely a Comenius Tanítóképző Főiskola kiadványaként a Sárospataki Pedagógiai Füzetek sorozatában jelent meg – Dezső Lajos műveinek bibliográfiája, valamint a róla szóló szakirodalom ismertetése zárja.

*

Ezt írja Ködöböcz József könyve befejezésében: Dezső Lajos „azok közé a magyar úttörő pedagógusok közé tartozik, akik az állami tanítóképző teljes kiépítésével, folyamatos korszerűsítésével az európai színvonalú modern tanítóképzés kialakítását igyekeztek szolgálni. Gyakorlati pedagógiai tevékenysége kitörölhetetlen hatással volt munkatársaira, tanítványaira, akik később távoli vidékeken is tisztelettel és szeretettel emlékeztek tanítómesterükre.”

Mindez nemcsak a könyv hősről, de szerzőjéről is elmondható.

Mészáros István